

RELAȚIILE DINTRE FEDERAȚIA RUSĂ ȘI STATELE EUROPEI DE SUD-EST: INTERESE GEOSTRATEGICE

Svetlana CEBOTARI

Universitatea de Stat din Moldova

Metamorfozele din spațiul european, rezultate din colapsul fostei URSS, extinderea NATO și a UE spre Est sunt factori ce determină ca relațiile dintre Federația Rusă și statele din Sud-Estul Europei să fie prezente în dialogul politic rus-european. Atitudinea destul de rezervată față de Federația Rusă din partea statelor sud-est europene este condiționată de trecutul nu prea îndepărtat, viitorul nedeterminat, precum și de suspiciunile vizând tendințele neoimperialiste ale Rusiei. Revoluțiile democratice din statele Europei de Sud-Est au dus la transformări radicale atât în cadrul acestora (în special Polonia, Cehia, Ungaria), cât și în relațiile cu statele europene, dar și cu Federația Rusă. Aderarea statelor din Europa de Sud-Est la UE a contribuit la diminuarea sferei de influență a Federației Rusie în acest spațiu, cauzând deranj autorităților de la Kremlin.

În prezentul articol sunt supuse analizei atât interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul Europei de Sud-Est, cât și actualele relații comercial-economice dintre Rusia și statele sud-est europene, relații caracterizate și axate pe pragmatism.

Cuvinte-cheie: *spațiu, Europa de Sud-Est, Federația Rusă, relații comercial-economice, interes geostrategic, sferă de influență, strategie.*

THE RELATIONS FROM RUSSIAN FEDERATION AND THE SOUTH-EST EUROPE COUNTRIES: GEOSTRATEGICAL INTERESTS

The metamorphoses from the European space, the results from the collapse of the URSS, the NATO and UE to East, make the relations between the Russian Federations and the state from the south-east Europe to be present in the political Russian-European dialogue. To the part of south-east European states the attitude enough reserved from the part of Russian Federation is conditioned from the not so far past, the undetermined future, and the suspicious of the neo-imperialist intentions of Russia. The democratic Revolutions from the South-East European states caused radical transformations, so in the interior of the (area and the economic-commercial relations between Russia and south-east European countries, relations characterized and based on pragmatism. European states caused radical transformations, so in the interior of that (especially in Poland, the Czech Republic and Hungary).

The present article analyses the geostrategic interests of the Russian Federation in South-East European area and the economic-commercial relations between Russia and south-east European countries, relations characterized and based on pragmatism.

Keywords: *space, South-East Europe, Russian Federation, economic-commercial relations, geostrategic interests, influence sphere, strategy.*

Introducere

Metamorfozele din spațiul european, rezultate din colapsul URSS-ului, extinderea NATO și a UE spre Est fac ca relațiile dintre Federația Rusă și statele din Sud-Estul Europei să fie considerate puțin constructive. Din partea statelor sud-est europene, această atitudine este condiționată de trecutul nu prea îndepărtat, viitorul nedeterminat al Rusiei, de suspiciunile vizând tendințele neoimperialiste ale Rusiei. Revoluțiile democratice din statele Europei de Sud-Est au dus la transformări radicale atât în cadrul acestora (în special Polonia, Cehia, Ungaria), cât și în relațiile cu statele europene, dar și cu Federația Rusă, față de care s-a format o opinie negativă. De asemenea, aceste state au influențat și politica dintre Rusia și Uniunea Europeană (de exemplu, Polonia s-a opus acordurilor dintre Moscova și Bruxelles). Aderarea statelor din Europa de Sud-Est la UE a contribuit la diminuarea sferei de influență a Federației Rusie în acest spațiu, cauzând deranj autorităților de la Kremlin.

Relațiile Federația Rusă – Europa de Sud-Est

Dacă e să analizăm relațiile Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est, este de menționat că ele sunt condiționate de contradicțiile existente privind unele probleme, cum ar fi scutul antirachetă american, evoluția internă în unele state foste membre ale blocului de la Varșovia, definirea finală a statutului Kosovo. Însă, pe lângă toate aceste aspecte, mai poate fi menționată și dorința președintelui rus V.Putin de a reafirma interesele naționale ale Federației Ruse pe arena internațională. În prezent, Rusia încearcă să-și recâștige presti-

giul și influență internațională, pe care a pierdut-o în anii de după colapsul fostei URSS prin intermediul unor politici hotărâte în relațiile cu Occidentul. Iar drept obiectiv al strategiei ruse este ambiția de a cuceri, prin influență economică și politică, nu doar vecinătatea apropiată, dar și o parte a Europei de Sud-Est. Atât UE, cât și SUA sunt îngrijorate de tendința crescândă a Federației Ruse de a influența politica externă occidentală [1, p.1]. În prezent, Moscova manifestă o insatisfacție față de actualul sistem al relațiilor internaționale, în special față de statele din spațiul de securitate european. Federația Rusă, moștenită de la ex-președintele B.Elțin, este un stat cu conflicte în Cecenia, cu o economie care continuă să achite costurile devalorizării rublei din august 1998, cu o fază a creșterii prețurilor la carburanți. Metodele actualului președinte V.Putin sunt dur criticate în Occident, fiind considerate antidemocratice, contrare dreptului internațional. În comparație cu anii '90, Rusia lui V.Putin este mai puțin liberă, dar mai stabilă, se mișcă cu pași tot mai încrezători pe arena internațională. Odată cu venirea președintelui Putin, Rusia încearcă să-și apere interesele naționale, care deseori se axează pe cooperarea multilaterală, încearcă să obțină o nouă valoare internațională. Cauzele acestei reorientări sunt două: 1) Federația Rusă nu mai necesită asistență financiară din partea Occidentului; 2) pe de altă parte, Putin și anturajul său, format în mare parte din reprezentanți ai serviciilor de securitate (așa-numiții silovichi), susțin că o cooperare cu Occidentul, cum a fost în perioada lui B.Elțin, ar veni în contradicție cu afirmarea și manifestarea intereselor naționale ruse pe arena internațională, în special în sfera de influență ex-sovietică. În acest context, Kremlinul consideră că securitatea externă sau internă a Federației Ruse va fi mai eficient garantată, dacă prin capacitatea de presiune, fie directă sau indirectă, va acționa asupra „vecinătății apropiate”, o arie formată din centura statelor ex-sovietice. De aceea, unele acțiuni întreprinse de Occident irită atât de mult Kremlinul. Printre acestea pot fi menționate: expansiunea NATO în Europa de Est, inclusiv cele trei republici baltice, ex-republici sovietice; încheierea unor acorduri de securitate între SUA și statele Europei de Sud-Est (sistemul antiscut în Polonia și Cehoslovacia, bazele militare în România și Bulgaria); susținerea de către Occident a așa-numitelor „revoluții colorate” care au dat naștere mișcărilor politice cu tendințe antiruse (Ucraina, Georgia); rolul creării unei organizații pentru cooperare și securitate în Europa (OSCE), care are menirea să gestioneze crizele din spațiul ex-sovietic, în special cele din Republica Moldova și Georgia; instalarea bazelor americane în Asia Centrală în contextul intervenției militare în Afganistan.

Federația Rusă consideră toate aceste acțiuni drept strategii americano-europene organizate în scopul de a-i diminua din influența sa pe arena internațională (cu toate că Rusia nu mai poate fi considerată dușman al SUA, dacă e să utilizăm lexicul sau terminologia războiului rece) [1, p.5-8]. Actualmente, atât SUA, cât și UE au relații constructive cu Federația Rusă, promovând noi acorduri și mecanisme de cooperare. Dacă relația UE- Federația Rusă este axată pe o cooperare pragmatică în toate domeniile, atunci relația SUA- Rusia se desfășoară în plan de securitate, neproliferarea armei de distrugere în masă, în lupta contra terorismului internațional. Relațiile UE cu Rusia sunt particulare și complexe. Astfel, fiind principalul interlocutor în probleme de securitate europeană, Rusia este cel mai mare furnizor de energie, un partener comercial relevant, un actor decisiv în gestionarea problemelor ce vizează procesele migraționiste și lupta contra criminalității. Din rolul crescând al Federației Ruse în contextul relațiilor cu UE apare și dezideratul UE de a insera relațiile cu Rusia într-un cadru instituțional stabil și articulat, cadru definit prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare din 1997 (Partnership and cooperation Agreement Pca), ratificat în 2003. De asemenea, liderii europeni și cei de la Kremlin discut probleme bilaterale vizând cele patru spații comune: economic, de securitate internă, securitate externă, cooperare în domeniul tehnico-științific. Totuși, acest cadru instituțional nu a dus la un salt de calitate în cooperarea ruso-europeană, nu s-a reușit de a coordona o bază comună a principiilor politice și economice. Rusia pare a fi decisă să urmeze de una singură calea fie în domeniul politic, fie în cel economic și nu pare a fi cointereseată în racordarea la standardele europene, în special când acestea intră în contradicție cu interesele sale naționale. În ultimul timp, însă, relațiile comerciale, în special cele din sfera energetică, s-au extins considerabil. UE n-a reușit să definească o politică energetică comună. Rusia, profitând de situația dată, semnează acorduri bilaterale cu diferite state membre, ceea ce generează nemulțumirea statelor nesemnate a acordurilor, slăbește puterea colectivă europeană în relațiile cu Federația Rusă.

În acest context, nu este doar dezacordul din sfera energetică, care are drept scop divizarea statelor europene. Contează de asemenea și diferența de atitudine a statelor din Sud-Estul Europei vis-à-vis de Federația Rusă. În arealul sud-est european, Rusia se confruntă cu o atitudine negativă în special din partea statelor noi, ex-membre ale blocului socialist, pentru care experiența sovietică mai rămâne a fi istoria recentă. Relațiile tensionate dintre Rusia și aceste state, în special cu Polonia, practic au blocat semnarea acordului care ar

substitui APC-ul dintre Rusia și UE. Analiza relațiilor la diferit nivel ne-ar permite să conturăm un tablou al dinamicii relațiilor Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est.

Astfel, analizând relațiile Federației Ruse cu statele sud-est europene, este de menționat că Rusia, practic, a finisat procesul de încheiere a acordurilor cu aceste state. Vizitele liderilor politici devin o practică în relațiile interstatale. Trecutul istoric, dar și prezența intereselor comune, vecinătatea apropiată contribuie la îmbunătățirea relațiilor dintre Rusia și statele Europei de Sud-Est. Ca rezultat al colapsului fostei URSS, relațiile dintre state pentru o perioadă de timp au rămas a fi reci. Cu toate că Rusia a devenit un alt stat, iar politica externă a devenit mai clară, totuși relațiile dintre statele sud-est europene lasă de dorit, lăsând loc spre a fi ameliorate pe viitor. Doi factori sunt obstacol în relațiile ruso-europene: 1) dependența statelor europene de importurile de carburanți din Federația Rusă și 2) prezența riscului că Rusia va conchista noile spații europene [1, p.11-19].

Gestiunea celor mai mari rezerve energetice duce la creșterea rolului Federației Ruse nu doar în politica economică, dar și în cea externă, datorită creșterii prețurilor la carburanți. Monopolul „Gazprom” gestionează rezervele de gaz natural, exportat în statele Europei Occidentale și de Sud-Est. În ultimii ani Rusia se conduce de strategia de a maximaliza sursele venite din exportul cu carburanți, impunând prețuri cu mult mai înalte statelor importatoare de carburanți. Noua strategie energetică rusă se axează pe trei obiective: 1) securizarea căilor de export; 2) achiziționarea de active în străinătate; 3) diversificarea intereselor în spațiul Asiei Centrale, unde SUA are interese geostrategice, prin intermediul alianței cu statele deținătoare de petrol.

După anii 2000, Kremlinul, sub pretextul apărării intereselor naționale, impune activ controlul asupra exportului de materii prime și monopolul asupra tranzitului de carburanți. Din tranzitul cu hidrocarburanți Federația Rusă încearcă să dețină controlul asupra infrastructurii transportului, strategie care vizează securizarea exporturilor sale [2, p.3]. Un alt atu al Federației Ruse este „Gazprom”, întreprinderea cea mai mare din lume vizând extragerea de petrol și gaz. Rezervele sale constituie 16% din cele mondiale. „Gazpromul” este unica agenție pentru așa state ca Bosnia-Herțegovina, Macedonia. Bulgaria depinde 97% de carburanții rușești, 89% – Ungaria, 86% – Polonia, aproximativ trei pătrimi – Republica Cehoslovacia, 65% – România. De asemenea, „Gazprom” dispune de cea mai imensă rețea de oleoducte – 1500000 km lungime. Venirea lui V.Putin la conducerea statului a dus la fortificarea poziției „Gazprom” pe arena internațională, care include în special utilizarea surselor energetice ca instrument de constrângere în politica externă rusă. Astfel, din 2001 „Gazprom” devine drept armă internațională, în special, când în comitetul directoriu vin așa personalități ca D.Medvediev și A.Miller, ambii susținători al actualului președinte Putin și care doresc să readucă Rusiei statutul de actor global (global player) atât în sfera energetică, cât și în cea politică. Următorul pas a fost achiziționarea de către „Gazprom” a celui alt gigant energetic rus „Yukos”. Evaziunile fiscale fac ca activele acestuia să treacă sub gestionarea „Gazprom”. Un alt pas strategic a fost impunerea unui control asupra tuturor rezervelor energetice prezente în Rusia, în special asupra zăcămintelor Sahalin II. Achiziționat de compania „British Petroleum”, ulterior i-au fost înlăturate drepturile asupra Sahalin II, acesta trecând sub jurisdicția „Gazprom” [2, p.183-184].

O altă strategie, folosită de V.Putin în politica externă rusă, a fost impunerea unui control asupra statelor din Asia Centrală. Acest pas a permis Federației Ruse impunerea unui control asupra extragerii și distribuirii resurselor energetice asiatice prin intermediul „Gazprom”. Crizele derivate din disputele cu Ucraina au scos în evidență puterea și politica externă rusă în relațiile cu statele dependente direct de resursele energetice ruse. Folosirea gazului drept armă strategică în politica rusă are și alte aspecte negative. Pe parcursul acestor ani, „Gazprom” a dezvoltat pe teritoriul Europei o politică în particular agresivă, căutând implicarea și inserarea directă în piețele naționale europene. Nivelul de pătrundere a „Gazprom”-ului pe piețele europene este atât de profund, încât i-ar permite să monopolizeze distribuția carburanților. Problema care preocupă instituțiile comunitare e că în următoarele câteva zeci de ani ar deveni totalmente dependente de sursele energetice ruse (în special, după ce Rusia semnează acorduri cu Algeria („Gazprom” și „Sotranach”). Statul magreb este cel de-al doilea furnizor de gaz pentru UE. Intenția Moscovei de a crea un nou „OPEC de gaz”, state care dețin 75% din rezervele mondiale, este o nouă strategie a Federației Ruse. Această strategie i-ar permite Rusiei să devină nucleul noului „OPEC”. Totuși, în politica energetică rusă există și unele lacune: 1) rezervele de gaz nu au fost estimate totalmente; 2) Rusia este un mare producător, dar și un mare consumator de gaz, piețele cărora plătesc pentru carburanți un preț cu mult mai jos ca cel mondial; 3) transportarea gazului se realizează prin oleoductele care tranzitează teritoriul statelor ex-republici unionale și al celor foste membre ale blocului socialist, ale căror relații cu Federația Rusă sunt destul de turbulente. Este de menționat că unele

state, cum ar fi Germania (nucleul UE), Italia, nu se opun strategiilor Rusiei. În realitate, în interiorul UE pot fi distinse 28 de politici energetice diferite. Situația poate fi explicată prin prezența a două tipuri de acorduri semnate cu Federația Rusă, ceea ce ne-ar permite să înțelegem comportamentul Rusiei. Primul este proiectul vizând construcția unui nou oleoduct în spațiul Europei de Nord, care trebuie să conecteze Rusia și Germania. Noul oleoduct, tranzitând Marea Baltică, evită statele baltice, inclusiv Estul Europei. Un alt exemplu este compania „ENI” care, semnând un acord cu „Gazprom”, va exporta gaz rusesc până în 2035 [3, p.184-185]. De asemenea, un factor important în relația Federația Rusă-Uniunea Europeană este dependența Rusiei din punct de vedere economic de UE. Sectorul energetic contribuie la majorarea bugetului Rusiei cu 25%. De aici și interdependența reciprocă a acestor doi actori.

Unele state din Sud-Estul Europei, membre ale UE, au o atitudine rezervată față de Rusia, exprimându-și îngrijorarea în ce privește procesul de democratizare și respectarea drepturilor omului în Rusia. Alte state „noi”, membre ale UE, cum ar fi, de exemplu, Bulgaria, întrețin relații cordiale cu Rusia, care este în căutarea propriei identități. Niciodată în istoria existenței sale Federația Rusă nu a fost un Stat-Națiune, tot timpul a fost un imperiu, iar pierderea acestui statut o face să-și impună monopolul asupra noilor state independente, cu excepția statelor baltice, iar spațiul CSI figurează ca prioritar în politica externă rusă [3].

Intenția Federației Ruse de a reveni în Europa de Sud și de Sud-Est rămâne a fi prezentă pe agenda Kremlinului. O poziție tot mai activă Rusia încearcă să dețină în Balcani, zona cea mai conflictuală, sau așa-numitul „butoi de pulbere” al Europei. Interesul politicii Rusiei în peninsula balcanică se manifestă tot mai mult în cea de-a doua jumătate a anilor '90. În principiu, relațiile Federației Rusie cu statele sud-est europene sunt pur pragmatice, fiind axate pe relațiile comercial-economice. În ultimul timp se intensifică și contactele dintre state.

Astfel, în contextul noilor transformări geopolitice, merită atenție analiza relațiilor Federației Ruse cu **Bulgaria** (membru al NATO din 2004, iar apoi și membru cu drepturi depline al UE din 2007). Baza legislativă a relațiilor de cooperare dintre Federația Rusă și Bulgaria o constituie legea federală cu privire la coordonarea legăturilor internaționale și economice ale subiecților Federației Ruse din 4 ianuarie 1999 (№4-Ф3), precum și cele peste 50 de acorduri și protocoale vizând cooperarea ruso-bulgară [16]. Federația Rusă este unul dintre principalii parteneri ai Bulgariei, ocupând prima poziție în export și cea de a doua poziție (după Germania) pentru import. Rusia este unul dintre principalii parteneri ai Bulgariei. Astfel, Rusia ocupă al doilea loc (8,9%) privind relațiile comerciale ale Bulgariei cu alți parteneri, al zecelea loc (2,9%) în exportul Bulgariei și locul întâi (16,2%) în importul Bulgariei. Bulgaria, la rândul său, ocupă 1% din relațiile externe comerciale ale Federației Ruse. Dacă e să facem o analiză a structurii relațiilor comerciale ruso-bulgare, printre produsele importate din Bulgaria se enumeră: medicamente – 15%, vin – 23%, materiale din armătură, piese pentru mașini – 5%, uleiuri, cosmetică, produse chimice – 31%, acumulatori electronice – 92%, mărfuri agricole, produse alimentare [16]. În Bulgaria Rusia exportă mașini electrice, produse din plastic, inclusiv cuptoare și utilaj. Baza importului din Bulgaria o constituie produsele farmaceutice, divers utilaj și băuturi alcoolice. Sfera industrială este reprezentată de un șir de întreprinderi, printre care pot fi menționate: corporația din Volgograd „Meliinvest”, „Soiuzvetavtomatika”, uzina de cablu „Amur”, „Polihim”, „Poliplast”, „TermoGazStroi” [15].

Conform biroului de statistică bulgar, în 2012 volumul comerțului bilateral ruso-bulgar s-a mărit cu 20%, constituind 7,35 mlrd. \$ SUA. Exportul Rusiei în Bulgaria a crescut cu 23,3% – 6,63 mlrd \$ SUA (în structura sa intră: 92% combustibil, 2% – tehnică, mașini, 1,5% – locomotive). Importul mărfurilor bulgare pe piețele ruse s-a micșorat cu 4,3%, ceea ce constituie 720 mln. \$ SUA (34% – utilaj tehnic și mașini, 30% – produse farmaceutice, 4% – băuturi alcoolice și nealcoolice). Soldul balanței comerciale a rămas pozitiv pentru Federația Rusă, fiind de 5,91 mlrd. \$ SUA (conform statisticii ruse, schimbul de mărfuri a crescut cu 21%, deci până la 5 mlrd. \$ SUA, exportul Rusiei a crescut cu 24,4% – 4,3 mlrd. \$ SUA, iar importul a crescut cu 0,9% – ceea ce constituie 700 mln. \$ SUA) [15].

Prioritară în relațiile ruso-bulgare rămâne sfera energetică. La moment, de o importanță incontestabilă este considerat a fi proiectul oleoductului „BluStrim”. În anul 2012 s-a luat decizia de a începe lucrările asupra construcției oleoductului „BluStrim”, începând cu vara anului 2013. De asemenea, în relațiile ruso-bulgare merită atenție semnarea acordurilor dintre „Gazprom export” și „Bulgargaz”. Bulgaria a considerat mereu proiectul NABUCCO mai important pentru ea decât South Stream, mai ales că unii experți consideră că participarea Bulgariei în ambele proiecte este practic imposibilă. Aceasta a evitat să ofere un răspuns concret privind South Stream, atâta timp cât era în perioada semnării acordurilor pentru NABUCCO, iar pentru a i se acorda un impuls pentru implicarea în proiectul „Gazprom”-ului, Rusia a început negocierile cu România cu

scopul de a înlocui Bulgaria. Într-un final, Bulgaria, care suferise cel mai mult în timpul crizei gazelor din Ucraina, decide implicarea în South Stream, asigurându-și participarea la unul dintre proiectele ce au ca scop diversificarea rutelor de transport al gazelor naturale spre Europa. Un alt factor care a motivat Bulgaria să ofere importanță și South Stream-ului ar fi relațiile cu Rusia, ambele având populație slavă, în timpul Uniunii Sovietice aceasta fiind considerată la nivel simbolic a 15-a republică. Bulgaria rămâne să joace un rol important, fiind prima țară din Uniunea Europeană în care ajunge gazoductul South Stream din direcția Rusiei. De asemenea, în relațiile ruso-bulgare merită atenție cooperarea în domeniul energiei nucleare și al industriei petroliere, al turismului. În 2012 numărul foilor turistice din Rusia în Bulgaria s-a mărit cu 31%, acestea fiind achiziționate de 600 mii de turiști (plasând Rusia pe locul 4). Numărul turiștilor bulgari care au vizitat Rusia în această perioadă a crescut de 2 ori (până la 28,5 mii turiști). De asemenea, perspectivele cooperării dintre Rusia și Bulgaria sunt legate de deschiderea căilor aeriene [8].

Nu mai puțin importantă pentru dezvoltarea economiei celor două state este contribuția celor peste 4652 de companii cu capital rusesc și 396 reprezentanțe ale companiilor ruse înregistrate în Bulgaria. În anul 2010 Rusia, după volumul investițiilor în Bulgaria, s-a plasat pe locul trei, cedând Olandei și Ciprului. Energia nucleară este una dintre laturile principale ale colaborării ruso-bulgare. În aceste relații sunt implicate următoarele agenții: „Atomex-Sofia-Altran”, „Areva”, „Nukem”, „Siemens”, „Wolf Theiss”, concernele „Kozlodui”, „Rosenergom”, „SPbAEP”, agenția de stat „Rosatom”, „TVEL”. Un vădit interes este prezent și în sfera transportului. Din cauza lipsei căilor directe dintre Rusia și Bulgaria, se duc lucrări în scopul construcției căii ferate ce ar uni porturile Federației Ruse și ale Bulgariei în spațiul Mării Negre. Influența pozitivă în relațiile ruso-bulgare a avut și construcția căii ferate directe Caucaz-Varna, pe traseul căreia în 2012 au fost transportate peste 6000 de vagoane, sau 120 mii tone de încărcătură (în 2011 – 48 mii de tone). Cel mai mare investitor în economia bulgară este „Lucoil”, care deține 93% din activele companiei bulgare prelucrătoare de petrol [9].

Un specific aparte în relațiile Federației Ruse cu statele din Europa de Sud-Est îl au cele cu **România** (membru al NATO din 2004 și al UE din 2007). Relațiile ruso-române pot fi caracterizate de la o răcire totală la începutul anilor 1990 până la o cooperare axată pe pragmatism. România este unicul stat cu care Federația Rusă nu are semnate tratate politice, iar celelalte acorduri au un caracter redus. La începutul anului 2001 doar două evenimente caracterizau relațiile ruso-române: vizita din 1993 a delegației române la Moscova, care a contribuit la semnarea a 6 documente interguvernamentale, iar în 1996 a fost semnat acordul privind tranzitarea teritoriului României. Relațiile rezervate dintre România și Federația Rusă sunt condiționate de mai mulți factori. În primul rând, România dorește să-și modifice furnizorul de gaze naturale pentru a diminua, cât e posibil, dependența acesteia de Rusia. De asemenea, între Federația Rusă și România există mari divergențe, în special în ceea ce privește Republica Moldova și rezolvarea diferendului transnistrean. În acest context, Rusia a încercat să „seducă” România cu ajutorul proiectului South Stream de cel puțin două ori. Se pare, însă, că o dată a făcut-o înainte de alegerile parlamentare din România, în 2008, pentru a încerca să influențeze alegerile împotriva partidului pe care-l susține președintele Traian Băsescu, acesta preferând NABUCCO în schimbul South Stream-ului, având o politică externă catalogată drept „antirusă” și „proamericană”. A fost un moment potrivit pentru Rusia de a încerca să îndepărteze România de NABUCCO. În rezultatul vizitei din 2005 a președintelui Băsescu la Moscova, statele semnează Acordul interguvernamental vizând cooperarea economică. Aderarea României la UE și impunerea regimului de vize din nou răcesc relațiile ruso-romane. Practica din ultimii ani demonstrează lipsa interesului României de a menține relații cu Rusia, prima având o orientare proamericană. De asemenea, aderarea României la sistemul european antirachetă, precum și amplasarea scutului antirachetă NATO a servit un motiv de răcire a relațiilor ruso-române. Un alt motiv, care servește drept impediment în relațiile ruso-române, este susținerea cursului proeuropean al Republicii Moldova de către România. Tendința României de a se apropia de Republica Moldova, poziția activă a României în soluționarea conflictului din zona estică a Republicii Moldova, precum și intenția de unire a celor două state românești în cadrul UE, deschiderea consulatelor României la Bălți și Cahul, respectiv deschiderea consulatului Republicii Moldova la Iași, sunt catalogate de către Rusia drept atentat la independența Republicii Moldova. De asemenea, în relațiile comerciale, România este cea de-a doua piață de desfacere, după Rusia, pentru mărfurile Republicii Moldova [7, p.194]. Problema restituirii aurului României, dat guvernului țarist spre păstrare (91,2 t de aur în sumă de 3,2 miliarde euro) servește drept un motiv al răcirii relațiilor ruso-române.

Pe de altă parte, pe lângă contradicțiile existente în relațiile statelor, se observă o creștere a interesului din partea antreprenorilor români în relațiile cu Rusia. În condițiile de criză se caută noi piețe pentru mărfurile

românești. Astfel, relațiile comerciale din 2011 au însumat suma de 5 miliarde \$ SUA. La sfârșitul anului 2012, totalul relațiilor comerciale ruso-române a atins cifra de 4,422 miliarde \$ SUA (cu 1,8% mai mult decât în 2011). Mărima importului României a fost de 3070,8 mil \$ SUA (cu o creștere de 4,9% în comparație cu 2011) [12]. Principalele produse ruse expuse pe piețele românești sunt cele energetice – 60% petrol și 18% gaz. În condițiile nou-create, Rusia, în relațiile comercial-economice cu România, se poziționează pe locul 11. Investitorii ruși investesc în construcția țevelor din oțel, în combinatul metalurgic de la Reșița, în combinatul metalurgic din Târgoviște, în uzina „Oțelul Roșu” din Buzău. Investitorii ruși, în scopul prelucrării argilei, sunt prezenți în Oradea, Tulcea, Slatina [7, p.208-209]. De asemenea, un moment important în dezvoltarea relațiilor dintre Federația Rusă și România este cooperarea în bazinul Mării Negre privind sincronizarea sistemelor energetice, dezvoltarea căilor de transport acvatice – lucrări activ susținute de părți.

Un alt stat din spațiul sud-est european, care prezintă interes, este **Ungaria** (membru al NATO din 12 martie 1992, iar de la 1 mai 2004 – membru al UE). Dacă e să analizăm relațiile bilaterale dintre Federația Rusă și Ungaria, este de menționat că acestea din start pot fi caracterizate ca fiind reci, rezervate. Răceala în relațiile ruso-ungare este condiționată de refuzul Ungariei de a acorda coridor pacificatorilor ruși în operațiunile militare din Iugoslavia, din 1992, nepermițând traversarea teritoriului ungar [7, p.102]. Practic, relații reci dintre Federația Rusă și Ungaria se observă pe parcursul perioadei 1992-2000. Relațiile comercial-economice din 1990-2002 practic sunt reduse la zero. În acest context, Ungaria poate fi considerată unul dintre cei mai problematici parteneri ai Federației Ruse. Doar odată cu venirea la conducerea Ungariei a coaliției social-liberale (în 2002) are loc relansarea relațiilor cu Rusia, care își manifestă disponibilitatea de a coopera cu Ungaria, iar din 2010 se observă o înviore în relațiile comerciale.

Astfel, conform datelor oficiale ale Biroului Central de Statistică ungar, volumul relațiilor comerciale în 2012, în comparație cu 2011, s-a micșorat cu 7,1% și a constituit 7,1%, ceea ce constituie 11,6 mlrd \$ SUA, inclusiv exportul rus s-a diminuat cu 6,6%, ceea ce constituie 8,3 mlrd. \$ SUA, iar importul Rusiei în Ungaria s-a diminuat cu 7,9% și a constituit 3,3 mlrd. \$ SUA. Structura relațiilor comerciale poate fi caracterizată prin următorii indici: exportului rus în Ungaria i-a revenit 90,2%, inclusiv mărimea exportului de gaze s-a micșorat cu 7,3% până la 7,5 mlrd. \$ SUA. Conform statisticii ungare, în 2012 exportul de mașini ruse în Ungaria a fost de 143 mln \$, ceea ce constituie 16,3%, depășind indicii din 2011. Importante în relațiile comercial-economice dintre Federația Rusă și Ungaria sunt produsele industriale, care s-au majorat de la 3,7% până la 4,6% (până la 377 mln. \$ SUA). În structura importului rus din Ungaria un loc primordial revine sectorului construcțiilor de mașini, care a atins deja 50% (1,6 mlrd. \$) în comparație cu 54% în 2011. Cota-parte a produselor industriale s-a majorat și constituie 41,6% (1,4 mlrd. \$ SUA), în comparație cu 37,3% în 2011. Un loc aparte în structura importului ocupă produsele alimentare, care a crescut până la 7,7% (252 mln \$ SUA), în comparație cu 6,9% în aceeași perioadă a anului 2011. Mărima importului produselor ungare în Federația Rusă s-a majorat cu 2%. Din 2006 exportul ungar este mai divers. În domeniul investițional, cooperarea ruso-ungară pe parcursul anului 2012 s-a axat pe realizarea unui șir de proiecte. Un rol important în economia rusă îl deține banca „OTP” care a investit mai mult de 0,5 mlrd. \$ SUA în banca rusă „Investsberbank” și în „Donskoi narodnâi banc”. În prezent, „OTP” deține o poziție importantă printre cele 50 de instituții financiare ale Federației Ruse. De asemenea, unul dintre principalii investitori ungari în economia rusă „Zapadnâi Malobalâk” este compania petrolieră „MOL”, care a investit aproximativ 250 mln. \$ SUA. De asemenea, compania „MOL” deține active în întreprinderile comune „SZNG-MOL” și SRL „Bai Teks” destinate extragerii petrolului în Vestul Siberiei (sectorul Surgut-7) și în zona Volga-Ural (Baitunganskoe). Investiții considerabile în economia Rusiei a realizat compania farmaceutică „Gedeon Rihter”, care a construit uzina de fabricare a medicamentelor, deținătoare a 81% din activele societății „Akrihin”, care expune 4% din toate medicamentele și preparatele pieței ruse [6]. Dezvoltarea relațiilor ruso-ungare are specificul său, condiționat de dificultățile perioadei de tranziție. Piețele ruse sunt pentru unele produse ungare unica piață de desfacere. În acest context, pot fi aduse drept exemplu un șir de mărfuri ungare expuse pe piețele ruse: produse din carne – 80%, mere – 40%, produse din paste făinoase – 70%, fructe și legume, inclusiv conserve, gemuri – 45%, apă și sucuri – 65%, medicamente – 50%, înbrăcăminte – 50%, autobuze – 70%, aparate medicale – 70%. Ungaria expune pe piețele ruse medicamente – 1/4-1/5 din totalul exportului, conserve, autobuze „Icarus” – până în 2003. Cota-parte a produselor ungare pe piețele ruse este de 11-21%, în timp ce piețelor europene le revine 58-62%. Din 2010 se observă o înviore a relațiilor comerciale [4].

La un interval de mai mult de un deceniu după destrămarea fostei URSS, în 2001 au loc primele contacte dintre Federația Rusă și **Macedonia** [7, p.135]. Relațiile comercial-economice dintre Federația Rusă și Ma-

cedonia se axează pe modelul clasic. Pentru toată perioada 2001-2013 se observă o disbalanță în relațiile comerciale ruso-macedoniene. Exportul Rusiei depășește cu mult exportul Macedoniei pe piețele ruse. Din 2006 Rusia ocupă al 5-lea loc în relațiile comerciale macedoniene [7, p.141], iar Macedonia se plasează pe poziția 97 în anul 2011 în relațiile comerciale ale Rusiei. Principalele produse ruse expuse pe piețele macedoniene sunt petrolul – 84% și gazul natural – 3,8%. În exportul macedonian în Rusia un loc important îl ocupă centurile de securitate pentru autovehicule – 65%, produsele farmaceutice – 20-30%, lână – 10%, produsele electrotehnice – 2,4%, produsele alimentare – 2-6%, vinul – 1,2% [7, p.144]. Treptat pe piețele macedoniene pătrund automobilele ruse VAZ și camioanele KamAZ. În prezent relațiile ruso-macedoniene pot fi considerate mai mult pragmatice, caracterizate prin instabilitate.

În calitate de stat independent **Republica Serbia** există din 2006 (până la acest moment intra în componența Uniunii Serbiei și Muntenegrului create în 2003 ca rezultat al destrămării Republicii Socialiste Federative Iugoslavia în 1992) [7, p.214]. În pofida relațiilor de criză din Cosovo și destrămării Uniunii Serbiei și Muntenegrului, relațiile dintre Rusia și Serbia încep în 2000, imediat întrerupte de sancțiunile internaționale impuse. Vorbind despre Serbia, nu poate fi neglijat faptul că aceasta a fost mereu ca un frate mai mic al Federației Rusie, pentru care cea din urmă a avut întotdeauna dorința și puterea de a susține sârbii datorită originii slave și religiei creștin-ortodoxe. Sârbii au fost susținuți de către Rusia în conflictele cu croații (catolici) și bosniacii (majoritatea musulmani) în cadrul separării Iugoslaviei. De asemenea, Serbia a beneficiat de suportul Rusiei și în problema Kosovo. Ca răspuns la acestea, Serbia menține relații strânse cu Rusia, dându-i posibilitatea de a-și restabili influența în zona Balcanilor.

Relațiile comerciale ruso-serbe constituie 4 mlrd \$ SUA, majorându-se semnificativ, de aproximativ 9 ori, spre deosebire de anii 2000. Exportul rus pe piețele serbe s-a majorat de 10 ori. Dezvoltarea atât de rapidă a relațiilor comercial-economice ruso-serbe este condiționată de semnarea Acordului (28 august 2000, neratificat până în prezent) ruso-serb privind comerțul liber dintre cele două state și punerea pe teritoriu aproximativ a 95% tipuri de produse. Principalele produse rusești în Serbia sunt resursele energetice – 78%, care constituie 3 mln. tone anual, de a căror furnizare depinde întreg sistemul economic serb. Gazul natural constituie 3 mlrd. metri cubi anual, dintre care în interiorul țării se extrag 600 mln. metri cubi. Structura exportului serb în Rusia este destul de diversă. Relațiile comercial-economice dintre Serbia și Federația Rusă sunt prioritare, Serbia fiind unul dintre principalii parteneri economici ai Federației Ruse. Conform datelor statistice ale Comitetului serb, Rusia ocupă locul trei din partenerii economici ai Serbiei, mărimea schimbului comercial al Serbiei cu Federația Rusă în 2012 însumând cifra de 2946 mln \$ SUA. Exportul Rusiei a constituit 2079 mln \$ SUA, iar importul Serbiei – 867,1 mln. \$ SUA (creșterea fiind de 9,4%). În relațiile comerciale cu Serbia, Rusia ocupă locul al treilea, ceea ce constituie 9,7% din totalul relațiilor comerciale. Principalele produse importate din Serbia au fost: fructe și legume – 113,7 mln. \$ SUA sau 13,1% din totalul importului; mașini electrice și utilaj – 98,2 mln. \$ SUA, sau 11,3%; metale colorate – 94,2 mln. \$ SUA, sau 10,9%; medicamente – 69,0 mln. \$ SUA, sau 8,0%; utilaj industrial – 52,9 mln. \$ SUA, sau 6,1%; produse din lemn – 46,5 mln. \$ SUA, sau 5,4%; produse din cauciuc – 39,9 mln. \$ SUA, sau 4,6%; produse din metal – 39,2 mln. \$ SUA, sau 4,5%; utilaj agricol – 51,0 mln. \$ SUA, sau 5,9% [13]. Guvernul Republicii Serbia declară relațiile comercial-economice cu Federația Rusă ca fiind prioritare. Astfel, conform datelor Comitetului Republican Serb de Statistică, suma tranzacțiilor comerciale cu Federația Rusă în 2012 a constituit 2946 mln. \$ SUA. În acest context, exportul Rusiei a constituit 867,1 mln. \$ SUA (majorându-se cu 9,4%). În relațiile comerciale, Rusia ocupă al treilea loc printre partenerii externi ai Serbiei, deținând 9,7%. După capacitatea de export, Rusia ocupă locul întâi, ceea ce constituie 10,93% din totalul exportului cu partenerii străini. După mărimea importului din Serbia, Rusia ocupă locul cinci, ceea ce constituie 7,6%. Structura importului rus din Serbia – 41,7% în 2012, principalele produse importate fiind fructele și legumele (113,7 mln. \$ SUA, sau 13,1% din totalul importului), mașini electrice și utilaj – 98,2 mln. \$ SUA sau 11,3%, metale colorate – 94,2 mln. \$ SUA, sau 10,9%, produse medicinale – 69,0 mln. \$ SUA, sau 5,9 %, produse industriale – 52,9 mln. \$ SUA, sau 4,5% [13].

Guvernul serb creează condiții favorabile pentru investițiile Rusiei. Astfel, principalele proiecte ruse în Serbia sunt cele din sfera energetică, industria metalurgică, industria constructoare de mașini, industria chimică, turism, sfera bancară. Compania rusă „UM 63 Scai Servis” deține 70% din acțiunile uzinei „Yastrebi” din orașul Niș specializată în fabricarea pompelor, aparatelor pentru sistemul de irigare. Investițiile sumare sunt de 3,2 mln. \$ SUA. De asemenea, compania rusă „Interfom SPB” din Sankt-Petersburg deține 70% din activele companiei serbe „Vapecs” din orașul Ciaciak (ceea ce constituie 41 mln. Euro) care se specializează în fabricarea penopoliometanelor. Compania „Metropol Grup” deținea în 2011 72% din activele celei mai vechi compa-

nii turistice serbe „Putnic”, care constituie 41 mln. Euro. La rândul său, unul dintre cei mai mari investitori serbi în economia rusă, în special în industria farmaceutică este concernul „Xemofarm” din orașul Vrșarț, care din 2006 activează în regiunea Kalujețk (Rusia), fiind specializat în fabricarea medicamentelor [7, p.226].

Muntenegru a devenit în ultimul timp un partener atractiv pentru Federația Rusă nu doar în ce privește turismul, dar și businessul. O parte considerabilă a agențiilor, companiilor ruse își desfășoară cu succes activitatea în această țară [5].

Începând cu anul 2009 se observă o dinamică pozitivă în relațiile Federației Ruse cu **Slovacia** (membru cu drepturi depline al UE din 2004). Republica Slovacia, dispunând de un potențial economic și o infrastructură de tranzit dezvoltată, este unul dintre principalii consumatori de materie primă a Federației Ruse, inclusiv principalul partener comercial-economic în Europa. Rusia ocupă al treilea loc în relațiile comerciale ale Slovaciei, cedând Germaniei și Cehiei. Baza exportului rusesc o constituie expunerea produselor energetice și a materiei prime (inclusiv gaz natural, petrol, cărbune, fier). La rândul său, Slovacia expune pe piețele Rusiei autovehicule, mașini electronice, utilaj, produse de birotică, preparate medicale, mărfuri de uz casnic. Astfel, conform datelor statisticii vamale ruse, în anul 2012 schimbul de mărfuri ruso-slovac a constituit 9,88 mlrd. \$ SUA (micșorându-se față de cel din 2011–10 mlrd. \$ SUA). Exportul rus s-a redus cu 12,7% până la 6,16 mlrd. \$ SUA, importul cu 25,6%, ceea ce constituie 3,71 mlrd. \$ SUA. În perioada ianuarie-iunie 2013 se observă o creștere a schimbului de mărfuri de 0,5%, ceea ce a constituit 4,65 mlrd. \$ SUA, exportului rusesc revenindu-i 2,97 mlrd. \$ SUA, iar importului – 1,68 mlrd. \$ SUA [14].

Baza relațiilor comerciale ruso-slovace o constituie relațiile din sectorul energetic. Rusia expune 90% de petrol și gaz natural. Tranzitarea teritoriului Slovaciei și expunerea resurselor de carburanți pe teritoriul Europei Centrale se realizează în baza semnării unor acorduri pe termen lung. De asemenea, relațiile ruso-slovace se axează pe modernizarea armatei și tehnicii militare. Din 2005 se elaborează proiectul vizând construirea căii ferate Koșita-Bratislava [11].

Evenimentele din arealul european nu s-au răsfrânt asupra relațiilor dintre Federația Rusă și Slovenia, acestea fiind catalogate bune și de prietenie [7, p.273]. Dezvoltarea relațiilor comercial-economice are ca temei parteneriatul ruso-slovac existent de mulți ani. În ultimul timp acesta poate fi caracterizat prin intensificarea dialogului politic, axat pe vizitele regulate ale șefilor de state. În 2012 schimbul de mărfuri dintre Rusia și Slovenia s-a majorat până la 1621,8 mln. \$ SUA. O dezvoltare a relațiilor comerciale se observă și în anul 2013 (în perioada ianuarie-februarie – 60,8%, inclusiv exportul rus cu 127,55%, iar importul slovac cu 25,6%). Pe teritoriul Rusiei activează companii mixte ruso-slovace în domeniul farmaceuticii, industriei chimice, S.A. „KOKS”. De asemenea, investitorii ruși activează în sfera turismului din Slovenia. Din 2012 pe piețele financiare slovene activează „Sberbank Rossia” [10]. Cu succes se desfășoară activitatea în domeniul proiectului South Stream [13].

Astfel, analizând cooperarea Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est, este de menționat că aceasta se axează pe cooperarea bilaterală. Acestor state le revine 9/10 din exportul Rusiei destinat statelor cu o economie tranzitorie și 4/5 importului. Structura mărfurilor ruse de export în aceste state este practic similară, dominante fiind resursele energetice (petrol, gaz). De exemplu, Poloniei îi revine 80%, Cehiei – 75%, Ungariei – 60%. În prezent, în statele Europei de Sud-Est se exportă 1/3 din petrolul și gazele rusești, mai mult de 1/5 din cărbune. De asemenea, pe teritoriul acestor state trec oleoductele destinate Europei Centrale. Statele Europei de Sud-Est rămân a fi principalii furnizori de produse alimentare, medicamente, produse chimice, utilaj, piese care își largesc prezența pe piețele Rusiei.

Concluzii

Destrămarea URSS-ului, în 1991, a generat o perioadă de dezordine geopolitică și incertitudine pentru Rusia, care s-a autointitulat „urmașul URSS”, aceasta pierzând influența în zona Balcanilor. În regiunea Balcanilor, Federația Rusă are atât interese economice, cât și geostrategice. Economic analizând, Rusia, prin construcția gazoductului South Stream reduce șansele creării NABUCCO, intenționând să livreze cantități mari de gaze la un preț convenabil ei. Totodată, prezența factorului cultural și religios impune Rusia în încercarea de a avea cât mai multă influență în regiune. În acest context, țările ortodoxe joacă un rol central în dezvoltarea unui coerent bloc rus în afacerile mondiale și euroasiatice. De asemenea, Rusia își vrea o cât mai multă prezență în Balcani pentru a contrabalansa extinderea Uniunii Europene și NATO spre Est (aderarea României, Bulgariei) și tendința statelor balcanice (în special a Croației, Serbiei) de a colabora cu cele două organizații. Se pare că Balcanii au de mult timp imaginea de a fi o sferă de interes special pentru Rusia și vor scăpa cu greu de această imagine în viitorul apropiat.

Bibliografie:

1. GRECO, E., ALCARO, R., FABRI, V. *Le relazioni della Russia con Europa e Stati Uniti Sviluppi recenti e scenari futuri*. L'Instituto d'Affari Internazionali (IAI), 2007, nr.76.
2. VERLUSE, P. *Actualites europeennes en perspective*. Institut des relations Internationales est strategies, 2011, no.4.
3. *Union européenne - Russie: quelles relations?* <http://www.senat.fr/rap/r06-307/r06-30719.html>
4. ЕФИМОВ, В. *Экономические отношения между Россией и Венгрией*. http://www.rau.su/observer/N09_98/9_12.HTM
5. *Интересная Черногория*. <http://www.deloros.ru/main.php?mid=218>
6. *Информация о развитии торгово-экономического сотрудничества России и Венгрии в 2012 году* / http://www.rustrade.hu/03_Economich_sotrudnich/03_04_te_otnosh.html
7. КУЛИКОВ, Н., ОРЛИК, И., ФЕЙТ, Н. *Россия и Центрально-Восточная Европа: взаимоотношения в XXI веке*. Москва: ИЭ РАН, 2012. 350 с.
8. *O rosiisco-bolgarasih otnosjeniah*. <http://www.russia.bg/ru/%D0%A0%D0%9E%D0%A1%D0%A1%D0%98%D0%AF-%D0%91%D0%9E%D0%9B%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%AF/%D0%AD%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0>
9. *O rossijsko-bolgarskih torгово-экономических отношениях*. <http://www.mid.ru/bdcomp/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/be1255069d5f2f8c43256cfb002d92ba!OpenDocument>
10. *Политическое сотрудничество*. http://www.rus-slo.mid.ru/polit_ekonom.html
11. ПЛИСЕЦКИЙ, Е. *Россия и страны с переходной экономикой: география внешнеэкономических связей*. http://geo.1september.ru/view_article.php?id=200203508
12. *Русско-румынские экономические отношения*. <http://moscova.mae.ro/ru/node/583>
13. *Торгово-экономические отношения Сербии с Российской Федерацией*. <http://ambasadarusije.rs/ru/strana/torgovo-ekonomiceskie-otnosenija-respubliki-serbii-s-rossiiskoi-federaciei>
14. *Торгово-экономические отношения Словакии с Российской Федерацией в период 2008-2013 годов*. <http://rusemb.sk/rus/russia-and-slovakia/spravka/>
15. *Торгово-экономические отношения между Болгарией и Россией*. <http://russiaplodiv.com/economic/>
16. *Торгово-экономические связи с субъектами Российской Федерации*. http://www.ved.gov.ru/exportcountries/bg/bg_ru_relations/bg_ru_trade/bg_ru_trade_subjects/

Notă: Prezentul articol a fost realizat în cadrul Proiectului „FP7 Marie Curie Actions - People, International Research Staff Exchange Scheme”

Prezentat la 09.01.2014